

Олександр Таркан

DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.11.2025.10>
УДК 343.98 (477)

Олександр Таркан,

кандидат юридичних наук,
докторант Національного наукового центру «Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України
м. Харків, Україна.
ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-4083-6103>,
e-mail: oleksandrtarkan7@gmail.com

Гене́за правового регулювання щодо подолання протидії розслідуванню

Правове регулювання протидії розслідуванню поступово трансформувалося від фрагментарних заборон у найдавніших джерелах до цілісного комплексного підходу в сучасному кримінальному законодавстві України. Ключовими чинниками цієї еволюції були посилення ролі правосуддя, ускладнення форм незаконного впливу та потреба в ефективному інституційному та процесуальному захисті від нього. Метою статті стало визначення особливостей становлення доктрини про криміналізацію діянь, що мають ознаки протидії розслідуванню та судовому розгляду. Установлено, що у найдавніші часи, зокрема в документах доби Рамзеса IX у Стародавньому Єгипті, вже фіксувалися спроби приховати злочини чи вплинути на свідків, проте правове регулювання таких дій ще не мало системного характеру. У Середньовіччі закладаються перші формалізовані норми юридичної відповідальності за дії, що перешкоджають судовому розгляду. Так, «Руська Правда» містила положення про покарання за посягання на представників судової влади та за завідомо неправдиві доноси. Литовські статuti деталізували відповідальність свідків, а також визначили покарання за фальсифікації та незаконне втручання у судочинство. У період XVIII — початку XIX століття простежується систематизація відповідальності за перешкоджання правосуддю. Наприкінці XIX — на початку XX століття Кримінальне уложення 1903 року вперше системно охоплює весь спектр дій, що перешкоджають правосуддю. У радянський період правове регулювання продовжило свій розвиток із поділом злочинів на дії посадових осіб (наприклад, винесення завідомо неправосудного рішення) та інших учасників судового процесу (лжесвідчення, тиск на свідчих, фальсифікації). Кримінальні кодекси містили положення про відповідальність за дії, що перешкоджали слідству, а також про втручання в роботу суду. Значна увага приділялася ідеологічному контролю над системою правосуддя. Сучасний етап розвитку розпочинається з прийняттям Кримінального кодексу України 2001 року

Ключові слова: кримінальне правопорушення, досудове розслідування, протидія розслідуванню, протидія судовому розгляду, етапізація.

Постановка наукової проблеми. Суттєва зростання кількості кримінально-протиправних проявів, а також ускладнення їх структурно-змістових характеристик, актуалізує потребу у створенні сучасних концептуальних підходів як для практичної діяльності у сфері кримінальної юстиції, так і для її теоретичного осмислення. Ці завдання актуалізують потребу не лише модернізації механізмів безпекової та оборонної політики, а й оптимізацію процедур досудового розслідування шляхом розроблення ефективних криміналістичних стратегій виявлення, документування та подолання злочинної діяльності.

Одним із ключових векторів практичного забезпечення досудового розслідування виступає нейтралізація активного чи латентного протистояння з боку осіб, зацікавлених у спотворенні або блокуванні процесуальних рішень. Для забезпечення результативності такої діяльності необхідним є ґрунтовний аналіз і систематизація напрацьованих у науці

FUNDING

This research did not receive any specific grant from funding agencies in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

DISCLAIMER

The funder had no role in the study design, data collection and analysis, decision to publish, or preparation of the manuscript.

CONTRIBUTORS

The author contributed solely to the intellectual discussion underlying this paper, case-law exploration, writing and editing, and accept responsibility for the content and interpretation.

DECLARATION OF COMPETING INTEREST

The author declare that they have no conflict of interest.

та практиці підходів, що дозволяє сформувати дієві алгоритми реагування на ці виклики.

У межах наукового дискурсу акцент зміщується на потребу удосконалення механізмів правоохоронної діяльності з одночасним формуванням комплексу методичних рекомендацій, спрямованих на ефективне реагування на протиправні посягання, а також захист або поновлення прав і законних інтересів осіб, які постраждали від злочинних діянь як окремих суб'єктів, так і державних чи корпоративних структур.

Ураховуючи конституційно визначену функцію держави щодо забезпечення та гарантування прав і свобод людини, дослідження питань протидії розслідуванню в криміналістиці повинно спиратись на комплексний історико-аналітичний підхід. Саме тому доцільно розпочати розгляд проблематики нейтралізації протидії розслідуванню та судовому розгляду з ретельного огляду етапів становлення цього наукового напрямку, формування кримінально-правової доктрини щодо встановлення юридичної відповідальності за перешкоджання законній кримінальній процесуальній діяльності.

Аналіз основних досліджень і публікацій.

Дослідники звертають увагу на широкий спектр форм протидії судовому розслідуванню, які на сьогодні продовжують існувати в межах правозастосовної практики, однак залишаються поза полем правової регламентації. Такі прояви фактично не розглядаються як підстави для юридичної відповідальності, що свідчить про наявність нормативного вакууму в цій площині. У другій половині ХХ століття істотний внесок у теоретичне осмислення проблеми протидії слідчим діям зробили науковці В. Бахін, В. Берназ, В. Гончаренко, А. Іщенко, Н. Карпов, В. Ковалова, В. Корж, В. Кузьмичов, В. Лисиченко, Ф. Сокиран, В. Тертишник, М. Шумило та інші. Їхні дослідження заклали методологічні засади для подальшого аналізу феномену протидії, визначення його основних форм, механізмів реалізації та криміналістичних засобів подолання.

Із початку 2000-х років наукова спільнота активізувала зусилля щодо системного осмислення протидії розслідуванню як окремого явища, що має складну діяльнісну природу. У фокусі досліджень перебували як універсальні форми протидії, так і специфічні її різновиди, обумовлені характером конкретних видів або груп кримінальних правопорушень. У цьому контексті значну цінність становлять наукові праці О. Александренко, В. Варцаби, І. Грицюка, К. Гутнік, Р. Мудрецького, В. Піддубного, В. Плетенця, О. Ромців, В. Трепака, О. Федоренко, М. Чесакової, Р. Шехавцової, Б. Щура та інших дослідників¹. Водночас, незважаю-

Oleksandr TARKAN,

GENESIS OF LEGAL REGULATION OF OVERCOMING RESISTANCE TO INVESTIGATION

Legal regulation of obstruction of investigation gradually transformed from fragmentary prohibitions in the most ancient sources to a holistic comprehensive approach in the modern criminal legislation of Ukraine. Key factors of this evolution were strengthening of the role of justice, the complication of forms of illegal influence and the need for effective institutional and procedural protection against it. This article purpose was to determine specifics of doctrine formation of criminalization of acts that have signs of obstruction of investigation and trial. It was established that in the most ancient times, in particular in documents from the era of Ramses IX in Ancient Egypt, attempts to conceal crimes or influence witnesses were already recorded, however, the legal regulation of such actions was not yet of a systemic nature. In the Middle Ages, the first formalized norms of legal liability for actions that impede trial were laid down. Thus, «Руська Правда» contained provisions on punishment for encroachments on representatives of the judiciary and for knowingly false denunciations. Lithuanian statutes detailed liability of witnesses, and also determined the punishment for falsification and unlawful interference in the judicial process. In the period of the 18th - early 19th centuries, the systematization of liability for obstruction of justice can be traced. In the late 19th - early 20th centuries, the Criminal Code of 1903 for the first time systematically covers the entire range of actions that obstruct justice. In the Soviet period, legal regulation continued its development with the division of crimes into actions of officials (for example, making a knowingly unjust decision) and other participants in the judicial process (perjury, pressure on investigators, falsification). Criminal codes contained provisions on liability for actions that obstructed the investigation, as well as on interference in the work of the court. Considerable attention was paid to ideological control over the justice system. The modern stage of development begins with the adoption of the Criminal Code of Ukraine in 2001.

Keywords: criminal offense, pre-trial investigation, counteraction to the investigation, counteraction to the trial, staging.

¹ Александренко О. В. Криміналістичні проблеми подолання протидії розслідуванню : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2004. 20 с. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/jspui/handle/123456789/13980>; Варцаба В. М. Розслідування злочинів організованих злочинних груп (тактико-психологічні основи) : дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2003. 181 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0404U000656>; Грицюк І. В. Протидія розслідуванню злочинів у сфері оподаткування : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Ірпінь, 2012. 259 с.; Гутнік К. В. Розслідування злочинів в умовах протидії, яка чиниться з використанням соціальної напруги : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2010. 20 с.; Мудрецький Р. В. Подолання протидії судовому розгляду у кримінальних провадженнях : дис. ... канд. юрид. наук. Кривий Ріг, 2019. 263 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0420U100095>; Піддубний В. В. Подолання протидії розслідуванню злочинів економічної спрямованості : дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2020. 260 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0420U10056>; Плетенець В. М. Теоретичні та праксеологічні засади подолання протидії досудовому розслідуванню : монографія. Одеса, 2020. 424 с. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/640>; Ромців О. І. Особливості подолання протидії під час розслідування злочинів у сфері службової діяльності : дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2016. 226 с. URL: <https://lpnu.ua/sites/default/files/2020/dissertation/1817/disromtsivovi.pdf>; Трепак В. М. Розкриття та розслідування шахрайства, вчиненого суддями, та подолання протидії засобами оперативно-розшукової діяльності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2011. 19 с.; Чесакова М. С. Протидія розслідуванню злочинів та шляхи її подолання на стадії досудового розслідування : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2019. 23 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0419U005608>; Шехавцов Р. М. Форми та способи протидії розслідуванню злочинів та засоби їх подолання (за матеріалами кримінальних справ про вимагання, вчинені організованими групами, злочинними організаціями) : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2003. 238 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0404U000411>; Щур Б. В. Тактика усунення протидії розслідуванню злочинів, що вчиняються організованими злочинними групами : дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2005. 195 с. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0405U000648>.

GENÈSE DE LA RÉGLEMENTATION LÉGALE POUR SURMONTER LA CONTRE-ACTION À L'ENQUÊTE

La réglementation juridique de l'enquête à l'enquête s'est progressivement transformée, passant d'interdictions fragmentaires dans les sources les plus anciennes à une approche globale et globale dans la législation pénale ukrainienne moderne. Les facteurs clés de cette évolution ont été le renforcement du rôle de la justice, la complexité des formes d'influence illégale et la nécessité d'une protection institutionnelle et procédurale efficace contre celles-ci. L'objectif de cet article était de déterminer les caractéristiques de la formation de la doctrine de la criminalisation des actes présentant des signes d'entrave à l'enquête et au procès. Il a été établi que dans les temps les plus anciens, notamment dans des documents de l'époque de Ramsès IX en Égypte ancienne, des tentatives de dissimulation de crimes ou d'influence de témoins étaient déjà constatées. Cependant, la réglementation juridique de ces actes n'était pas encore systématique. Au Moyen Âge, les premières normes formalisées de responsabilité juridique pour les actes entravant le procès ont été établies. Ainsi, la « Ruska Pravda » contenait des dispositions sur les sanctions pour les atteintes aux droits des représentants du pouvoir judiciaire et pour les dénonciations délibérément mensongères. Les lois lituaniennes détaillaient la responsabilité des témoins et prévoyaient les sanctions en cas de falsification et d'ingérence illégale dans le processus judiciaire. Du XVIIIe au début du XIXe siècle, on observe une systématisation de la responsabilité pour obstruction à la justice. À la fin du XIXe et au début du XXe siècle, le Code pénal de 1903 couvre pour la première fois systématiquement l'ensemble des actes d'obstruction à la justice. À l'époque soviétique, la réglementation juridique poursuit son développement, divisant les infractions en actes commis par des fonctionnaires (par exemple, prendre une décision sciemment injuste) et par d'autres acteurs du processus judiciaire (parjure, pressions sur les enquêteurs, falsification). Les codes pénaux contiennent des dispositions sur la responsabilité des actes d'obstruction à l'enquête, ainsi que sur l'ingérence dans le travail du tribunal. Une attention particulière est portée au contrôle idéologique du système judiciaire. L'adoption du Code pénal ukrainien en 2001 marque le début de son évolution moderne.

Mots-clés : infraction pénale, enquête préliminaire, opposition à l'enquête, opposition au procès, phasage.

чи на глибину вже наявних теоретичних напрацювань, залишається невирішеним ключове питання яким був розвиток доктрини кримінального права у контексті криміналізації суспільно небезпечних діянь, спрямованих на протидію розслідуванню та судовому розгляду.

Мета статті – визначити особливості становлення доктрини про криміналізацію діянь, що мають ознаки протидії розслідуванню та судовому розгляду.

Викладення основного матеріалу дослідження. Науковці постійно аналізують різні форми протидії розслідуванню та розробляють заходи для їх нейтралізації. Зазвичай вони зазначають, що протидія розслідуванню є різновидом протистояння між учасниками кримінального провадження, включаючи його сторони та осіб, зацікавлених у його результатах.

Діяльність будь-якого представника органу державної влади, у тому числі правоохоронного, підпорядкована низці правових норм. Більшість із них суттєво еволюціонували. Цей же вектор розвитку притаманний і кримінальному законодавству у сфері забезпечення правосуддя, якими і криміналізовано низку діянь, що посягають на суспільні відносини у сфері правосуддя. Зауважимо, що Розділом XVIII Особливої частини КК України передбачена відповідальність за злочини, родовим об'єктом яких є суспільні відносини, що забезпечують нормальну, регламентовану законодавством діяльність суду і органів, які йому сприяють, по реалізації завдань і цілей у сфері здійснення правосуддя.

Поняття правосуддя використовується в науці у двох значеннях: вузькому у широкому. У першому значенні під правосуддям розуміють регламентовану законом форму діяльності суду по розгляду і вирішенню цивільних, господарських, адміністративних, кримінальних справ, а також справ про адміністративні правопорушення. Саме з цього розуміння виходить Конституція України, коли в ч. 1 ст. 124 визначає, що правосуддя в Україні здійснюється виключно судами. У ч. 3 ст. 1 Закону України від 7 липня 2010 р. № 2453-VI «Про судоустрій і статус суддів» також зазначається, що судочинство здійснюється Конституційним Судом України та судами загальної юрисдикції².

Водночас зауважимо, що на сьогоднішній доволі вагому кількість кримінальних правопорушень передбачено згаданим розділом КК України. Відтак учені зауважують, що сучасник концепт розуміння «злочинів проти правосуддя» полягає у визначенні низки суспільно небезпечних винних діянь, котрі посягають не тільки на охоронюваний кримінальним законом України порядок суспільних відносин в сфері здійснення правосуддя, а ще і діяльності, яка сприяє його здійсненню³.

З урахуванням множинності способів, до яких вдаються особи, заінтересовані в результатах кримінального провадження, сучасного підходу до розуміння поняття злочинів проти правосуддя, вважаємо за потрібне визначити особливості їх генези. При цьому погоджуємося, що формування й еволюція кримінальної відповідальності за злочини, котрі посягають на сферу правосуддя — зокрема ті, котрі вчиняються свідками, експертами, перекладачами або ж щодо них, — мають тривалу та непросту історію. Її розвиток тісно пов'язаний із формуванням нормативної бази, що регулює порядок функціонування судової системи, тобто з етапами становлення та вдосконалення кримінального процесуального законодавства. Кримінальна відповідальність у цій сфері не може бути розглянута ізольовано — її генезу слід вивчати через призму взаємодії двох ключових галузей права: кримінального і кримінального процесуального. Лише в комплексі можна зрозуміти, як змінювались уявлення держави про роль правосуддя, межі допустимої поведінки його учасників і необхідність захисту судової діяльності від будь-яких форм посягань⁴.

² Борисов В. І., Тютюгін В. І. Злочини проти правосуддя: навч. посіб. Харків : «Нац. ун-т «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», 2011. 160 с.

³ Алексеева Н. Ю. Кримінальна відповідальність за злочини проти правосуддя, що вчиняються свідками, експертами, перекладачами або щодо них : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2017. С. 35.

⁴ Алексеева Н. Ю. Знач. твір. С. 37.

Oleksandr TARKAN,

GENESE DER RECHTLICHEN REGLUNG ZUR ÜBERWINDUNG VON ERMITTLUNGSBEHINDERUNGEN

Die rechtliche Regulierung von Handlungen zur Behinderung von Ermittlungen entwickelte sich schrittweise von fragmentarischen Verboten in den ältesten Quellen hin zu einem kohärenten, umfassenden Ansatz im modernen ukrainischen Strafrecht. Zentrale Faktoren dieser Evolution waren die Stärkung der Judikative, komplexere Formen unrechtmäßiger Einflussnahme und das Bedürfnis nach effektivem institutionellem und prozessualen Schutz. Ziel des Artikels ist die Bestimmung der Besonderheiten der Entwicklung der Doktrin zur Kriminalisierung von Handlungen, die Merkmale von Ermittlungs- und Gerichtsbehinderung aufweisen. Es wird dargelegt, dass bereits im Alten Ägypten zur Zeit Ramses IX, Dokumente entsprechende Versuche dokumentieren, Straftaten zu vertuschen oder Zeug:innen zu beeinflussen, jedoch ohne systematische rechtliche Reaktion. Im Mittelalter entstanden erste formalisierte Normen zur Verantwortlichkeit für Behinderung der Rechtsprechung, etwa in der „Ruskaja Prawda“, die Sanktionen für Gewalt gegen Justizvertreter und falsche Denunziationen vorsah. Die litauischen Statuten differenzierten die Verantwortung von Zeug:innen sowie Strafen für Fälschungen und unrechtmäßige Eingriffe in den Gerichtsprozess. Im 18. und frühen 19. Jahrhundert wurde die Verantwortlichkeit für Prozessbehinderung systematisiert. Das Strafgesetzbuch von 1903 umfasste erstmals systematisch sämtliche Handlungen zur Gerichtsbehinderung. In der Sowjetzeit setzte sich die Entwicklung fort, indem Delikte durch Amtsträger:innen (z. B. Urteilsschieflage) und andere Prozessbeteiligte (Falschaussagen, Druck auf Ermittlungspersonen, Fälschungen) getrennt geregelt wurden. Die Strafgesetze enthielten Bestimmungen zu Behinderung von Ermittlungen und Eingriffen in die Gerichtstätigkeit, wobei auch ideologische Kontrolle eine Rolle spielte. Die moderne Phase begann mit Inkrafttreten des ukrainischen Strafgesetzbuchs von 2001.

Schlüsselwörter: Straftat. Voruntersuchung. Behinderung der Ermittlungen. Behinderung der Gerichtsverhandlung. Phaseneinteilung.

У змістовому плані протидія кримінальному провадженню розглядається як окремий прояв злочинної активності⁵. Якщо ж відповідні дії мають ознаки складу кримінального правопорушення, вони потребують належної юридичної кваліфікації й супровідного реагування у формі процесуальних заходів.

У науковій літературі існує розмаїття підходів щодо практичного втілення механізмів подолання такої протидії. На основі комплексного аналізу цих позицій можна виокремити основні напрямки протидії:

- використання тактичних комбінацій і спеціальних оперативних комунікацій для нейтралізації протидії⁶;
- здійснення цільових слідчих (розшукових) дій та відповідних процесуальних процедур у межах кримінального провадження;
- реалізація комплексу організаційно-тактичних заходів із залученням оперативно-розшукових можливостей⁷.

Ураховуючи зазначене, доцільно проілюструвати особливості означеного явища на прикладі розслідування кримінальних правопорушень, що супроводжують прояви рейдерського захоплення, де протидія слідчим діям набуває системного та цілеспрямованого характеру.

У сучасних умовах науковці виокремлюють основні форми протидії розслідуванню, серед яких:

- Приховування самого факту вчинення злочину.
- Використання корупційних механізмів для створення перешкод у розслідуванні.
- Маніпуляція інформацією через медіа-ресурси.
- Надання завідомо неправдивих показань.
- Фальсифікація доказів.

Застосування погроз або фізичного насильства⁸. Множинність форм вказує на те, що і суб'єкти, залучені до протидії розслідуванню, можуть мати різні процесуальні статуси, або ж взагалі – перешкоджатимуть кримінальній процесуальній діяльності ззовні.

Ще у найдавнішій історичній епохі існували згадки про спроби перешкоджання діяльності осіб, які займалися встановленням особи злочинця, впливали на свідків або вдавалися до приховування злочинів. Зокрема, вже у документах періоду правління Рамзеса IX (XII–XI ст. до н.е.) фіксувалися подібні дії, які пізніше знайшли відображення в правових текстах Середньовіччя, таких як Салічна правда франків, Кароліна — кримінальний кодекс Священної Римської імперії XVI століття, а також сумнозвісний трактат «Молот відьом».

На українських землях правові засади захисту осіб, які здійснювали або сприяли правосуддю, вперше були зафіксовані у положеннях «Руської Правди». Як у короткій, так і у розширеній редакціях ця пам'ятка визначала кримінальну відповідальність за посягання на представників судової влади (тіунів, княжих слуг), за перешкоджання судовому процесу, неправдиве обвинувачення та свідомо неправдивий донос.

Правові норми, які регламентували покарання за посягання на інститути правосуддя, отримали подальший розвиток у Литовських статутах. Наприклад, у Литовському Статуті 1529 року йшлося про відповідальність за напад на суддю, незаконне втручання в процес, чи

⁵ Шехавцов Р. М. Форми та способи протидії розслідуванню і засоби їх подолання (за матеріалами кримінальних справ про вимагання, вчинені організованими групами, злочинними організаціями): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2003. 21 с.

⁶ Здоровко С. Ф. Тактичні операції при розслідуванні вбивств, що вчиняються організованими групами і злочинними організаціями: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2002. С. 15.

⁷ Федосова О. В. Оперативно-розшукове забезпечення подолання протидії виявленню і розслідуванню злочинів, що вчиняються за участю неповнолітніх. Держава та регіони. Серія: Право. 2020. № 3 (69). Т. 3. С. 181-187. DOI: <https://doi.org/10.32840/1813-338X-2020.3.3.30>.

⁸ Гусева В. О. Теоретичні основи методики розслідування злочинів проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2021. С. 351-352; Лепісевич П. М., Курляк М. Д. Практичні засади усунення протидії розслідуванню злочинів у сучасних умовах. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2018. № 1. С. 278-279.

Regulacja prawna przeciwdziałania dochodzeniu stopniowo przekształcała się z fragmentarycznych zakazów w starożytne źródła do całościowego kompleksowego pojęcia we współczesnym przepisach karnych Ukrainy. Kluczowymi czynnikami tej ewolucji było wzmocnienie roli sprawiedliwości, komplikacje form nielegalnego wpływu oraz potrzeba skutecznej ochrony instytucjonalnej i proceduralnej przed nią. Celem tego artykułu było określenie osobliwości doktryny w zakresie kryminalizacji działań, które mają oznaki przeciwdziałania dochodzeniu i postępowania sądowego. Ustalono, że w czasach starożytnych, w szczególności w Ramses IX, w starożytnym Egipcie, próby zostały już zarejestrowane z przestępstwami lub pod wpływem świadków, ale prawna regulacja takich działań nie była jeszcze systemowa. W średniowieczu składa się pierwsze sformalizowane zasady odpowiedzialności prawnej za działania zakłócające postępowanie sądowe. Tak więc rosyjska prawda zawierała przepis karania za wkroczenie przedstawicieli sądownictwa i celowo fałszywych wypowiedzi. Statuty litewskie wyszczególniły odpowiedzialność świadków, a także zidentyfikowały kary za fałszowanie i nielegalną ingerencję w sprawiedliwość. W okresie XVIII - wczesnych wieków XIX prześlono systematyzację odpowiedzialności za utrudnianie sprawiedliwości. Pod koniec XIX - wczesnego XX wieku kryminalna sedymентация 1903 r. Po raz pierwszy systematycznie obejmuje pełny zakres działań, które utrudniają sprawiedliwość. W okresie radzieckim rozporządzenie prawne kontynuowały rozwój z podziałem przestępstw w działania urzędników (na przykład wyraźnie niezgodne z prawem decyzją) i innych uczestników procesu (fałsz, presja na śledczych, fałszowanie). Kody karne zawierały przepisy dotyczące odpowiedzialności za działania, które utrudniały śledztwo i ingerencję w sąd. Zwrócono dużą uwagę na ideologiczną kontrolę nad systemem wymiaru sprawiedliwości. Obecny etap rozwoju rozpoczyna się od przyjęcia kodeksu karnego Ukrainy 2001

Słowa kluczowe: przestępstwa przestępcze, dochodzenie przed przestępstwem, przeciwdziałanie dochodzeniu, przeciwdziałanie postępowaniu sądowym, etap.

безпідставне звільнення ув'язнених. При цьому у Першому Литовському Статуті (1529 р.), норми щодо поведінки свідків у судовому процесі містилися в шостому розділі під назвою «Про суддів». З-поміж усіх положень цього розділу лише одна стаття регламентувала питання відповідальності свідків за надання неправдивих показань. У статті 23 йшлося про ситуацію, коли позивач залучає свідків для підтвердження свого позову, а ті надають показання проти нього. Це правило фактично визнавало відповідальність за завідомо неправдиві показання. Як і в нормативах «Руської Правди», правове становище свідка в Литовському Статуті залежало від його соціального статусу. Якщо неправдиві показання давав шляхтич, то саме він мав у суді довести достовірність своїх слів. У випадку, якщо звинувачення у брехні стосувалося простолюдин, тятар доведення лягав на особу, яка його звинувачувала. Такий підхід засвідчує глибоку стратифікацію суспільства того часу і відображає нерівність у процесуальному статусі учасників судового розгляду. Відтак, зародження перших праобразів протидії розслідуванню та покаранню за такі діяння відбулося в аспекті перешкоджання діяльності заінтересованих свідків.

У редакції Литовського Статуту 1566 року з'явилися також норми щодо покарання за упереджене правосуддя та корупційні прояви з боку судових посадовців. Також за часів дії Магдебурзького права, злочинами почали вважати дії, які порушували функціонування судової системи: підробка документів і печаток, надання неправдивих показань, фальшивомонетництво, зловживання присягою, непокоря посадовцям та інші форми протидії адміністративному порядку.

У XVII–XIX століттях розвиток кримінального права на території України залежав від юрисдикцій, до яких входили окремі регіони. Це спричинило суттєві розбіжності у правовому регулюванні, однак водночас започаткувало систематизацію понять «злочин проти правосуддя» та «службове правопорушення».

Важливою віхою в розвитку української правової традиції стало прийняття нормативного акта під назвою «Права, за якими судиться малоросійський народ» (далі — «Права...»), завершення роботи над яким припадає на 1743 рік (остаточне редагування тривало до 1756 року). Правове регулювання судової діяльності, статусу суддів та інших осіб, причетних до здійснення правосуддя, було закріплено у трьох розділах цього акта: Глава шоста — «Про суди духовним чинам з мирськими, і про приходських священників», Глава сьома — «Про суди, суддів та інших персон, що належать до суду, і про зміст правового порядку у справах судових», а також Глава восьма — «Про чолобитників та відповідачів, також і про судовий процес або докази, про декрети чи вирoki, про апеляції, і про штрафи: так судимим за неправильний позов, як і судячим — за неправосуддя».

Саме у Главі восьмій містилися положення, що стосувалися правового статусу свідків та їхньої відповідальності за протиправну поведінку. Так, у статті 15 визначалося, хто взагалі має право виступати в суді як свідок, тоді як стаття 16 містив перелік осіб, яким це заборонено. Питання відповідальності свідків за надання завідомо неправдивих свідчень розглядалося в пункті 2 статті 18, де йшлося про наслідки викриття свідка в брехні: за неправдиві свідчення суд мав право застосувати арешт строком на 14 днів, а також зобов'язати винного відшкодувати заподіяну шкоду.

Розширення регламентації кримінальної відповідальності за посягання на правосуддя простежується і в «Уложенні про покарання кримінальні та виправні» 1845 року. У цьому документі передбачалися санкції за діяння, які порушували встановлений порядок судочинства, зокрема за свідомо неправдиві доноси, вигадані показання та фальсифікації, вчинені під час масових обшуків. Відповідні норми були зосереджені у Відділенні четвертому глави III «Про порушення громадського спокою, порядку...» Розділу VIII «Про злочини і проступки проти громадського благоустрою та благочинства» (статті 1165–1172).

Особливої уваги заслуговує стаття 1168, яка встановлювала відповідальність за надання свідомо неправдивих показань під присягою під час досудового розслідування або судового розгляду. Згідно з цією нормою, винні особи підлягали покаранню, еквівалентному санкціям, перед-

баченим статтями 258–262 глави V Розділу II «Про злочини проти віри», де регламентувалося покарання за лжеприсягу. Серед можливих видів покарання були: повне позбавлення прав і конфіскація майна, заслання до Сибіру на поселення, тілесні покарання (різки), каторжні роботи строком від 8 до 10 років, таврування, а також арешт на строк від трьох тижнів до трьох місяців.

Крім того, частина друга цієї статті поширювала аналогічну відповідальність і на осіб, які за своїм становищем (соціальним або релігійним) мали право давати свідчення без присяги, але робили це у випадках, коли інші були зобов'язані присягати. Частина третя статті 1168 передбачала кримінальну відповідальність за підбурювання до надання завідомо неправдивих показань.

Таким чином, аналіз правових джерел XVIII–XIX століть свідчить про поступову деталізацію правового регулювання відповідальності учасників судового процесу — свідків, перекладачів, заявників — за дії, що перешкоджали здійсненню правосуддя. Зокрема, надається дедалі більше уваги питанням достовірності свідчень, правового статусу особи, яка їх надає, та формам впливу на процес шляхом дезінформації або маніпуляцій.

Найбільш узагальнене уявлення про протидію правосуддю у той період представлено в Кримінальному уложенні 1903 року, де глава VII була присвячена саме діям, які перешкоджають функціонуванню правосуддя.

У період радянського правового регулювання акцент було зроблено на обмеженні повноважень суддів і посиленні відповідальності за винесення завідомо неправосудних рішень, як-от у Кримінальному кодексі УСРР 1922 року. Кодекс 1927 року лише незначно оновив ці положення, тоді як у редакції 1960 року злочини проти правосуддя вже класифікувалися у дві групи: дії посадовців, які зловживали своїми повноваженнями, та порушення з боку інших осіб, що перешкоджали здійсненню правосуддя або маніпулювали доказами.

Із набранням чинності Кримінальним кодексом України 2001 року законодавець розширив коло діянь, що підлягають криміналізації, включивши окремі форми впливу на органи правосуддя, тиск на учасників процесу, підбурювання до відмови від свідчень тощо. Такий підхід обумовлений розумінням, що ефективне правосуддя потребує не лише інституційних гарантій, а й відповідного рівня захисту від зовнішнього втручання.

У сучасних умовах криміналізація кожного правопорушення базується на глибокому науковому аналізі, що супроводжується розробкою механізмів кримінально-процесуального реагування. Окрім чіткого законодавчого закріплення, актуальним залишається завдання розроблення ефективних тактичних і методичних засобів запобігання й протидії незаконному впливу на правосуддя.

Висновки. Розвиток доктрини правового регулювання у сфері подолання протидії розслідуванню має тривалу історію, що відображає зміну уявлень суспільства та держави про важливість забезпечення об'єктивного правосуддя та необхідність захисту кримінального провадження від незаконного впливу. Аналіз історичних, нормативних і наукових джерел дає змогу виділити низку основних етапів цього розвитку:

1. Давній період (до X–XII століття): на цьому етапі спостерігаються лише перші згадки про протидію правосуддю. У документах періоду правління Рамзеса IX у Стародавньому Єгипті фіксуються випадки впливу на слідство, приховування злочинів та тиск на свідків. Однак правові норми ще не були систематизованими.

2. Середньовіччя (XI – XVII століття): у цей період закладаються основи формалізованої правової реакції на дії, які перешкоджають правосуддю. «Руська Правда» містила положення про кримінальну відповідальність за перешкоджання діяльності представників судової влади, а також за неправдиві доноси. Литовські статuti (1529, 1566) деталізували відповідальність свідків, узалежнюючи її від соціального статусу особи. З'являються норми про покарання за фальсифікації, лжесвідчення та незаконне втручання в процес. Магдебурзьке право розглядало як злочини дії, що шкодили функціонуванню судової системи, зокрема підробку документів, лжеприсягу, фальшивомонетництво, зловживання присягою.

3. Ранньомодерний період (XVIII – початок XIX століття): у цей період з'являються спроби систематизації відповідальності за протидію су-

дочинства. У правовому акті «Права, за якими судиться малоросійський народ» (1743–1756) вперше комплексно регулюється статус свідків, перекладачів і заявників, передбачено відповідальність за завідомо неправдиві свідчення, а також запроваджено покарання за перешкоджання судовому процесу. «Уложення про покарання кримінальні та виправні» (1845) містило норми про суворі покарання за надання неправдивих показань, фальсифікації, маніпуляції під час слідства. Вперше були введені масштабні санкції — від заслання до Сибіру до тілесних покарань і конфіскації майна.

4. Кінець XIX – початок XX століття: у Кримінальному уложенні 1903 року в окремій главі VII системно викладено види злочинів, що перешкоджають правосуддю. Було закріплено відповідальність не лише за конкретні дії (лжесвідчення, вплив на свідків, фальсифікацію доказів), але й за підбурювання до них, що свідчить про перехід до аналітичного підходу в регулюванні.

5. Радянський період (1922 – 1991 роки): у цей період зберігалось поділ на злочини посадових осіб (наприклад, винесення неправосудного рішення) та дії інших учасників, які перешкоджають правосуддю (лжесвідчення, тиск на учасників процесу). Кодекси 1922, 1927, 1960 років містили положення про відповідальність за фальсифікацію доказів, порушення процесуальної дисципліни, вплив на суд та слідство, протидію органам слідства. Увага приділялася також ідеологічному контролю над судовою системою.

6. Сучасний етап (з 2001 року донині): у період незалежності України правове регулювання у сфері подолання протидії розслідуванню зазнало істотної трансформації. Кримінальний кодекс України 2001 року значно розширив коло криміналізованих діянь. Злочини проти правосуддя зосереджено у розділі XVIII Особливої частини КК України, де передбачено відповідальність за вплив на слідчих, суддів, свідків, експертів, за підбурювання до відмови від свідчень, за погрози та інші форми перешкоджання.

Таким чином, правове регулювання протидії розслідуванню поступово трансформувалося від фрагментарних заборон у найдавніших джерелах до цілісного комплексного підходу в сучасному кримінальному законодавстві України. Ключовими чинниками цієї еволюції були посилення ролі правосуддя, ускладнення форм незаконного впливу та потреба в ефективному інституційному та процесуальному захисті від нього.

References

- Aleksandrenko, O. V. (2004). Kryminalistychni problemy podolannya protydyi rozsliduvanniu: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk. Kyiv. 20 c. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/jspui/handle/123456789/13980> [in Ukrainian].
- Vartsaba, V. M. (2003). Rozsliduvannia zlochnyiv orhanizovanykh zlochnynykh hrup (takyko-psykholohichni osnovy): dys. ... kand. yuryd. nauk. Kharkiv. 181 c. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0404U000656> [in Ukrainian].
- Hrytsiuk, I. V. (2012). Protydyia rozsliduvanniu zlochnyiv u sferi opodatkovannia: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.09. Irpin. 259 s. [in Ukrainian].
- Hutnik, K. V. (2010). Rozsliduvannia zlochnyiv v umovakh protydyi, yaka chynysia z vykorystanniam sotsialnoi napruhy: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk. Kharkiv. 20 c. [in Ukrainian].
- Mudretskyi, R. V. (2019). Podolannya protydyi sudovomu rozghliadu u kryminalnykh provadzhenнях: dys. ... kand. yuryd. nauk. Kryvyi Rih. 263 c. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0420U100095> [in Ukrainian].
- Piddubnyi, V. V. (2020). Podolannya protydyi rozsliduvanniu zlochnyiv ekonomichnoi spriamovanosti: dys. ... kand. yuryd. nauk. Kharkiv. 260 c. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0420U10056> [in Ukrainian].
- Pletenets, V. M. (2020). Teoretychni ta prakseolohichni zasady podolannya protydyi dosudovomu rozsliduvanniu: monohrafiia. Odesa. 424 c. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/640> [in Ukrainian].
- Romtsiv, O. I. (2016). Osoblyvosti podolannya protydyi pid chas rozsliduvannia zlochnyiv u sferi sluzhbovoi diialnosti: dys. ... kand. yuryd. nauk. Lviv. 226 c. URL: <https://lpnu.ua/sites/default/files/2020/dissertation/1817/disromtsivovi.pdf> [in Ukrainian].

- Trepak, V. M. (2011). Rozkryttia ta rozsliduvannia khabarnytstva, vchyniuvanoho suddiamy, ta podolannia protydii zasobamy operatyvno-rozshukovoi diialnosti: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk. Kyiv. 19 c. [in Ukrainian].
- Chesakova, M. S. (2019). Protydiia rozsliduvanniu zlochniv ta shliakhy yii podolannia na stadii dosudovoho rozsliduvannia: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk. Kharkiv. 23 c. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0419U005608> [in Ukrainian].
- Shekhavtsov, R. M. (2003). Formy ta sposoby protydii rozsliduvanniu zlochniv ta zasoby yikh podolannia (za materialamy kryminalnykh sprav pro vymahannia, vchyneni orhanizovanymy hrupamy, zlochnynnyy orhanizatsiiamy): dys. ... kand. yuryd. nauk. Kyiv. 238 c. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0404U000411> [in Ukrainian].
- Shchur, B. V. (2005). Taktyka usunennia protydii rozsliduvanniu zlochniv, shcho vchyniautsia orhanizovanymy zlochnynym hrupamy: dys. ... kand. yuryd. nauk. Kharkiv. 195 c. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0405U000648> [in Ukrainian].
- Borysov, V. I., & Tiutiuhin, V. I. (2011). Zlochny proty pravosuddia: navch. posib. Kharkiv: Nats. un-t "Iurydychna akademiia Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho". 160 s. [in Ukrainian].
- Aliksieieva, N. Yu. (2017). Kryminalna vidpovidalnist za zlochny proty pravosuddia, shcho vchyniautsia svidkami, ekspertamy, perekladachamy abo shchodo nykh: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.08. Kyiv. S. 35. [in Ukrainian].
- Aliksieieva, N. Yu. (2017). Kryminalna vidpovidalnist za zlochny proty pravosuddia, shcho vchyniautsia svidkami, ekspertamy, perekladachamy abo shchodo nykh: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.08. Kyiv. S. 37. [in Ukrainian].
- Shekhavtsov, R. M. (2003). Formy ta sposoby protydii rozsliduvanniu i zasoby yikh podolannia (za materialamy kryminalnykh sprav pro vymahannia, vchyneni orhanizovanymy hrupamy, zlochnynnyy orhanizatsiiamy): avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.09. Kyiv. 21 s. [in Ukrainian].
- Zdorovko, S. F. (2002). Taktychni operatsii pry rozsliduvanni vbyvstv, shcho vchyniautsia orhanizovanymy hrupamy i zlochnynnyy orhanizatsiiamy: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.09. Kharkiv. S. 15. [in Ukrainian].
- Fedosova, O. V. (2020). Operatyvno-rozshukove zabezpechennia podolannia protydii vyavlenniu i rozsliduvanniu zlochniv, shcho vchyniautsia za uchastiu nepovnolitnikh. Derzhava ta rehiony. Seriia: Pravo, (3)69, T. 3, S. 181-187. DOI: <https://doi.org/10.32840/1813-338X-2020.3.3.30> [in Ukrainian].
- Husieva, V. O. (2021). Teoretychni osnovy metodyky rozsliduvannia zlochniv proty avtorytetu orhaniv derzhavnoi vlady u sferi pravookhoronnoi diialnosti: dys. ... d-ra yuryd. nauk: 12.00.09. Kharkiv. S. 351-352. [in Ukrainian].
- Lepisevych, P. M., & Kurliak, M. D. (2018). Praktychni zasady usunennia protydii rozsliduvanniu zlochniv u suchasnykh umovakh. Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav, (1), S. 278-279. [in Ukrainian].

Received by Editorial Board: 17.03.2025

Suggested Citation:

Таркан, О. (2025). Гене́за правового регулювання щодо подолання протидії розслідуванню. *Архів кримінології та судових наук*. 1 (11). 134-141. DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.11.2025.10>